

En als we nu eens (alle gekheid op een stokje), sterk(er) inzetten op het natuurlijke netwerk van kwetsbare ouders?

Inleiding.

Mevr Hilde Kieboom, bezielende kracht binnen de Sint Egidiusgemeenschap, vertelde me onlangs hoe het levensverhaal van een oude, eenzame vrouw, wonende in een rust- en verzorgingstehuis (RVT), verbonden werd met het jonge levensverhaal van een Albanese en een Afrikaanse jongen van elk ongeveer 14 jaar.

Mevr Kieboom was het betreffende RVT binnen gestapt en had aan de directie gevraagd of ze een gesprek kon hebben met een eenzame, maar nog alerte vrouw, en vervolgens kon bekijken of ze die dame een kleine, nieuwe wending in haar laatste jaren kon bieden. De directie stemde toe. Maria, zo heette de oude dame, kreeg al jaren amper bezoek van haar zoon en had eigenlijk alle levenszin verloren. Ze verloor interesse in de dingen en mensen om haar heen, besteedde geen aandacht meer aan zichzelf en kwam amper nog haar bed uit. Hilde Kieboom vroeg de dame of ze eventueel bereid was om op een heel basale manier, taallessen te geven aan twee jonge buitenlandse kinderen. De dame stemde, na enige aarzeling toe (want wat kon er allemaal gebeuren als ze in de handen was van 2 buitenlandse kinderen). Sindsdien kwamen de twee jongens enkele maal per week langs om bij haar de Nederlandse taal (bijgekruid met het Antwaarps) onder de knie te krijgen. Er gebeurde echter ook meer. De jongens namen haar soms mee, met haar rolstoel, op stap door de buurt. Ze bezochten de lokale terrasjes, wandelden door de parken, bezochten de lokale kerk, enz. Heel gewone dingen die voordien alle betekenis hadden verloren, omdat ze zich niet meer verbonden voelde met de wereld om haar heen. De directie belde vervolgens Hilde Kieboom op of ze nog enkele jongens kon sturen want hij kende nog ouderen die dit zouden waarderen...

Bovenstaand verhaal is een klein voorbeeld, naast talloze andere voorbeelden, van mantelzorg. Nochtans is mantelzorg geen evident thema, evenmin in de jeugdhulp.

Hoe komt het dat onze samenleving het moeilijk heeft om die “mantelzorgende” brug te maken? Waar hebben we dit zorgend karakter losgelaten en meer en meer uitbesteed aan “deskundigen”? En kunnen we ook groeien naar een nieuw evenwicht tussen zorgdragen binnen een niet-professionele dimensie naast de zorgdragende professionele dimensie? Binnen dit artikel wil ik deze

vragen verkennen, met een bijzondere aandacht voor kwetsbare gezinnen met kinderen.

Een filosofische verkenning.

Iedereen hanteert wel eens de boutade dat onze samenleving aan een verscheurend tempo evolueert. De micro-electronica evolueert ongenadig snel waarbij een huidig elektronisch gadget morgen al verouderd lijkt, de economie is een globaal verhaal geworden waarbij een beurscrash in Tokio zijn effecten heeft op het economisch beleid in onze contreien, de bio-medische wereld ontrafelt elk mogelijk gen en begint vervolgens hiermee te knutselen,...

Wetenschappers kijken gretig vooruit naar nieuwe uitdagingen, maken hierbij gebruik van steeds evoluerende spits technologie en verkennen elk terrein onder de zon. Bij dit alles is er amper tijd om te reflecteren, want het hoofd vooruit en de toenemende welvaarts-geeuwhonger en het verlangen naar een onvergankelijk leven, doet ons begerig uitkijken naar de volgende ontdekking. Dus amper tijd voor reflectie want wie stilstaat, verliest tijd. En wie mijmert, wordt overgoten met wollensokken-kritiek.

Toch lijkt bvb het ecologisch debat er ons op te attenderen dat we wel moeten bezinnen en moeten nadenken over het zoeken naar een nieuw evenwicht. De bevolkingsexplosie, de schaarste-thema's (bvb inzake grondstoffen), de toenemende migratiedruk, de ecologische vervuiling, de vergrijzende bevolking, enz dringen ons het besef op dat de toekomst waarschijnlijk niet (enkel) zal gekenmerkt worden door "meer" maar mogelijks ook door "anders". En dat mijmeren misschien niet aan de orde is, maar wel een weloverwogen bezinning. Sta me toe een filosofische reflectie hierbij te doen, we worden nadien weer concreter. Hegel verwees zo'n 200 jaar terug, en hopelijks verkracht ik hierbij niet zijn gedachtengoed, dat het leven een dialectische ontwikkeling is "waarin de geest in wording is", telkenmale opnieuw. In dat kader zou hij mogelijks de modern-industriële evolutie van de 20^e en 21^e eeuw kunnen kaderen als een these-moment dat uiteindelijk meer en meer onder druk komt te staan door een toenemende "zelfvervreemding", de anti-these, die zich toont in het groeiende besef dat onze samenleving in een onhoudbare spagaat geplaatst wordt. En ligt dus de uitdaging erin om inderdaad te zoeken naar een nieuw evenwicht, de synthese, die zich noodgedwongen opdringt. Da's geen evidentie binnen bvb een economisch discours waar concurrentie en welvaartdruk niet gebaat zijn met "het zoeken naar een nieuw evenwicht". Et pourtant, soms kan "anders" beter zijn dan "meer". En wordt de synthese opnieuw een these die op haar beurt uitgedaagd zal worden. Ook inzake jeugdhulp.

Mantelzorg of het versterken van sociale netwerken.

Laat ik dit filosofisch discours even verlaten en naar de titel terugstappen; Wat als we het sociale weefsel, dat dus niet uit professionele hulpverleners bestaat, willen versterken? Is daar nog ruimte voor? Kan dit nog binnen onze o-zo-drukke samenleving? Beleidsmatig zijn we in de jeugdhulp zeer bescheiden en uiterst voorzichtig bezig met de vraag hoe we methodisch het niet-professionele netwerk rond de zorgbehoevende (hier de kwetsbare ouder met kinderen) kunnen versterken. Meer bepaald binnen de rechtstreekse jeugdhulpverlening, met name daar waar problemen zich in principe (maar helaas niet altijd) situeren op niveau van opvoedingsnoden en –crisissen, zijn het versterken van de (ped)agogische vaardigheden van de ouderfiguren én het versterken en ondersteunen van mantelzorgende figuren, juist uiterst belangrijke elementen. Daar waar de (ped)agogische draagkracht van de ouderfiguren op termijn kwetsbaar blijkt, worden hulpverleners namelijk geconfronteerd met twee denkpistes. Enerzijds, het “inhuren” van professionele deskundigen die de ouders en kinderen verder op weg moeten helpen. Anderzijds het verkennen van de aanwezigheid van beschermende figuren rond het gezin.

Wat dat laatste betreft, hanteren we de reeds vermelde (en weinig charismatische) term *mantelzorg*, waarbij in essentie wordt bedoeld; alle niet-beroepsmatige hulp- en dienstverlening die een persoon op geregelde basis aan een persoon uit zijn omgeving geeft. Deze zorg vloeit voort uit een affectieve/sociale relatie tussen de mantelzorger en de zorgbehoevende persoon. De mantelzorger is dan ook die persoon die op geregelde basis en op niet-beroepsmatige wijze aanvullende zorg verleent aan een zorgbehoevende persoon uit zijn omgeving. Deze definitie kan dan ook begrensd worden gekaderd. Mantelzorg verwijst naar de personen uit het directe netwerk van de cliënt. Zorgverlening die niet-beroepsmatig is maar zowel wordt aangeboden door het netwerk van de cliënt als door mensen die niet tot het netwerk van de cliënt behoren (vrijwilligers), kadert zich breder en wordt ook wel “informele zorg” genoemd. Sta me toe in dit artikel het begrip mantelzorg als algemene term verder te gebruiken. Want los van deze begripssituering, blijft het ons inziens met name uitermate belangrijk dat er meer aandacht gaat naar dit thema.

Prof. Johan Deklerck¹ meent alvast dat mantelzorg in de schaduw is geplaatst ten voordele van de institutionele zorg. “Ze dreigt ondergewaardeerd te worden en enkel nog als ‘hulpje’ beschouwd te worden voor de professionele zorg. Daartegenover staat dat mantelzorg kernkwaliteiten in zich draagt die uniek en onvervangbaar zijn, en dat in wezen de institutionele omkadering niet het doel is, maar een middel. Het professionele is er in essentie als aanvulling voor de

---

¹ Johan Deklerck, Over zorg en be-zorg-dheid, Conferentie K_Leefkracht, 2006, blz 17.

zorg, gedragen door een fijnmazig weefsel van op elkaar betrokken menselijke relaties (...).” De realiteit toont echter aan dat deze professionele aanvulling der zorg, vaak evolueert tot een professionele overname van talrijke tot alle levensdomeinen betreffende de zorg aan het individuele kind. En hoe later het ‘hulpje’ wordt ingeroepen, hoe moeilijker het herstel.

Vlaanderen oefent reeds enkele jaren met methodieken inzake netwerkversterking rond kwetsbare personen. Denken we oa aan Eigen-Kracht Conferenties, Persoonlijke ToekomstPlanning, Door Ondersteuning Mee Opvoeden, FamileNetwerkBeraad,... Het zijn echter allen projectmatige engagementen die geen langetermijnserkenning hebben, laat staan een stevige intersectorale verankering en ondersteuning. De onderwaardering waarnaar Johan Deklerck verwijst is geen grove onwaarheid.

Johan Deklerck vermeldt verder; “Professionele, gespecialiseerde hulp is dan ook vaak een noodzaak. Toch vragen deze vaak complexe gezinsgeschiedenissen een bijzonder verwijlen, een stilstaan bij, dat het best gedeeld kan worden met nauwe verwanten. Het zijn taken die ze slechts in dialoog en ontmoeting met wie of wat hen dierbaar is ‘geplaatst kunnen krijgen’. Het gaat hier dan om een kring van niet onder invloed van betaling gedragen affectie en zorg, van bezorgdheid die de professionele werkuren overstijgt, van de aanwezigheid van mensen, zorgdragers die ook aanwezig zijn in de gevoels- en gedachtenwerelden van de betrokkenen, niet omwille van hun deskundigheid maar om hun persoonlijk daar zijn. Een dergelijke kwaliteit is van heel andere orde dan de professionele hulp. Hier staat het samen onderweg zijn met wie, wat je dierbaar is centraal. (...) Het gaat om affectie en vriendschap en hiermee samenhangende conflicten, om mensen die er bij zijn in het leiden, en helpen de hulpvrager terug in zijn kracht te staan. Hier ligt de unieke en onvervangbare kwaliteit van de mantelzorg.”

Mijns inziens gaan heel wat professionele hulpverleners ook een zeer diepgaande weg met de cliënt, voorbij de diensturen, voorbij hun deskundigheid tot daar waar een zeer existentiële ontmoeting gebeurt. Maar mantelzorg draagt inderdaad deze unieke kwaliteit als een (grotere) vanzelfsprekendheid in zich.

De laatste decennia is onze samenleving op meerdere sporen drastisch gewijzigd en dit heeft grote invloed gehad op het welzijnsdebat. Zo vermeldt Dirk Geldof² “We krijgen een steeds kortere loopbaan tussen 25 en 45 jaar met een toenemende prestatiedruk. In dezelfde periode situeert zich ook de relatie-opbouw, het verwekken en opvoeden van kinderen en de kapitaalopbouw voor

---

²Dirk Geldof, Niet meer maar beter, over zelfbeperking in de risicomaatschappij, Acco, Leuven, 1999, blz 47.

aankoop, bouw of verbouwing van een eigen woning. Zo krijg je een smalle band met een drukke leeftijd. (...) Steeds meer komen individuen onder tijdsdruk te staan wanneer zij in een relatie twee arbeidsloopbanen moeten combineren met een gezinsleven en met andere persoonlijke activiteiten. Steeds meer taken moeten worden gecombineerd (of uitbesteed) en op elkaar afgestemd, terwijl de agenda van de werkende huisgenoten minder en minder vrije momenten telt.”

Niet dat bij deze gepleit wordt om de oude gezinsordening te herstellen, wel is het zo dat met de duidelijke keuze voor een samenleving van twee-verdieners, de mantelzorg erg onder druk komt te staan. Het hanteren van het begrip “keuze” voor tweeverdieners, is hierbij trouwens te kort door de bocht, want voor heel wat gezinnen is er geen sprake van keuze wil men rondkomen.

Verbondenheid.

In een samenleving waar zorg vooral wordt uitbesteed aan deskundige organisaties

die hiervoor gefinancierd worden en een kwaliteitsbeleid dienen uit te bouwen, hebben we de garantie dat zorg wordt opgenomen. Wat we mogelijks tendele verliezen, is de verbondenheid met de natuurlijke samenleving. Het inleidend verhaal is daarvan een treffend voorbeeld. Maria raakte volledig geïsoleerd. Mevr Anouck Depuydt³ verwijst hierbij oa naar het belang om verbondenheid te zien op vijf niveau's; verbondenheid met zichzelf, met de andere(n), met materialen, met de samenleving en met het levensgeheel. Een mooi voorbeeld die getuigt van het belang van het verbonden-zijn is volgende verhaal; In het dagboek van een jonge misdadiger zien we hoe hij zonder schuld, schaamte of spijt terugblijkt op de gepleegde inbraken. Het gedwongen verblijf in een bijzondere jeugdinstelling (Mol) brengt hem blijkbaar niet tot andere - laat staan - betere inzichten. Daarom verbaast het dat hij elders in datzelfde dagboek blijk geeft van inlevingsvermogen (in slachtoffers) en van een spontaan en oprecht moreel gevoel. Zo beschrijft hij een situatie waarin hij tijdens een inbraak tracht te ontkomen. Terwijl hij een uitweg zoekt, opent hij een (slaap)kamerdeur. Hij ziet de slapende kinderen liggen en realiseert zich meteen dat hij deze (ongeschonden) plek niet mag betreden: *'Als ik hen nu wakker maak, zullen ze zich dat hun hele leven herinneren. Dat mag ik hen niet aandoen.'* Deze ingeving 'van binnenuit' is zo fundamenteel dat hij er niet omheen kan. De band of 'verbondenheid' met de slapende kinderen is zo reëel dat hij hen niet wil 'kwetsen'. Hun ongeschondenheid en deze veilige plek moeten intact blijven. Niet omdat regels dit voorschrijven, niet omdat er

---

³ Anouck Depuydt en Johan Deklerck; Re-ligare als antwoord op de-linquentie. Aanzet tot een ethische, contextuele en ecologische criminologie. Diss. Doc. KUL.

sancties zouden volgen. Maar wel omdat hij meteen doorvoelt en weet dat er iets is dan hij niet kan maken. Aan de integriteit van deze kinderen mag niet getornd worden. Punt uit.

Men beschadigt niet degene/diegene met dewelke men zich verbonden voelt. Mantelzorg is hierbij een waardevolle partner in het realiseren van verbondenheid. Het besef dat mensen zich onbaatzuchtig inzetten voor een andere, is voor die andere een existentiële meerwaarde om terug in zichzelf te geloven, om psycho-emotionele littekens te laten helen. Ook bovenvermelde jongere voelde zich verbonden met de betreffende kinderen. En waar hij de link-went (of onverbonden) gedrag toonde, zal hij pas tot inkeer komen als hij zich verbonden voelt met z'n slachtoffers.

Het Project Bind-kracht⁴ verwijst naar het concept "veerkracht" of het vermogen van een persoon om zich positief te ontwikkelen ondanks moeilijke levensomstandigheden. "De omgeving heeft ook hier haar verantwoordelijkheid", zo vermeldt Bind-kracht in haar krachtlijnen, "Ze kan kansen bieden op positieve identiteitsvorming en rolverwerving, de "tweede klap" vermijden (bvb de vernedering en uitsluiting die met armoede gepaard gaan), warme plekken bieden, groepen en steunfiguren creëren of mogelijkheden scheppen tot geven."

Voorstel tot een brede reflectie.

Mantelzorg en verbondenheid zijn uiterst belangrijke thema's die een sterkere betekenis verdienen in het jeugdhulp-discour.

Als we dus pleiten voor toegankelijke professionele én niet-professionele zorg rond kwetsbare gezinnen, dan dient de overheid een kader te creëren waarin deze complementaire visies mogelijk zijn. Als de samenleving, zijnde de burger, het signaal geeft dat economische zekerheid voor hem belangrijk is en hij dus eerst welvaart wil verwerven, houdt dit ook in dat deze burger, in de regel, ervoor "kiest" om zorg voor kwetsbare mensen uit te besteden aan derden. Dus kiest deze burger vooral voor meer in plaats van beter. En komt zorg grotendeels in handen van professionelen en professionele instellingen die, daar zal zelden aan getwijfeld worden, uitermate hun best doen om welzijnsgericht te werken. Met in de rand, meerdere projecten en mensen die zich vrijwillig inzetten voor derden. Vaak kleine, breekbare en zelden ruim gedragen (lees; zelden door de overheid gesteunde) initiatieven. Dit baart menige analyst zorgen, want hedendaagse problemen zoals de wachtlijsten in de jeugdzorg en maatschappelijke knelpunten zoals jeugddelinquentie, knelpunt dossiers, enz. kunnen niet enkel aangepakt worden door nog meer professionele zorg. Deze

---

⁴ Bind-kracht is een project van de Karel De Grote Hogeschool Antwerpen, dpt sociaal-agogisch werk. Voor meer info zie www.bindkracht.be.

samenleving kan de betreffende problematieken niet uitsluitend blijven uitbesteden aan de sociale overheid. Want kan een sociale overheid dit blijven financieren? Lopen we niet het risico dat een overheid stilaan voor een vermarkting der zorg zal kiezen? En is dit een gezonde evolutie? Veel onbeantwoorde vragen...

Dus heeft het jeugdwelzijnsbeleid er alle baat bij om, rond deze toenemende en op-termijn-onhaalbare professionalisering der zorg, in een stevige dialoog te treden met de mantelzorgende samenleving. En hier een stevige visie en actieplan rond te ontwikkelen.

Vlaanderen dient dus stilaan volgende vraag ernstig onder de loupe te nemen, met name “is Jeugdzorg-(on)toegankelijkheid (of anders gezegd, het van nabij zorg dragen voor kwetsbare kinderen, jongeren en hun ouders in de samenleving), een zorg voor de sociale overheid én de samenleving? En als hier ook een uitdaging is voor een mantelzorgende samenleving, hoe kan die uit het stiefmoederlijke keurslijf raken en een wezenlijk onderdeel worden binnen het integrale jeugdhulp-discours?”. Deze vraagstelling zou de basis kunnen zijn voor een stevige think-tank waarin wijzen uit bijvoorbeeld universiteiten, jeugdsectoren en administraties betrokken kunnen worden. Een think-tank die een concreet integraal mantelzorg-plan binnen het jeugdhulpbeleid uittekent en dit ter voorbereiding van een intersectorale “Staten-Generaal” waarin de werkgroep haar strategisch plan laat aftoetsen op een ruim forum. In dit plan kan men het kader creëren voor een doelstellingennota, een stevige structuur uittekenen, dient men vervolgens aandacht te geven aan de noodzakelijke verankering binnen het IJH-beleid, dient er ruimte gemaakt te worden voor wetenschappelijke ondersteuning, moeten er dwarsverbindingen gelegd worden over sectoren heen en zal een pragmatische visie betreffende mantelzorg het moeten halen van een eerder fundamentalistische opstelling. Want mantelzorg en professionele zorg kunnen best meer dan cohabiteren. Ook tussen die twee begrippen moet verbondenheid groeien.

In katern;

Jane is 33 jaar, alleenstaande ouder van een puberende dochter. Jane werd moeder op haar 17^e. Ze gunt zich sporadisch een weekendje stappen, zodat ze haar besognes even kan vergeten. Tijdens die uitstapjes bleef, Annick, haar dochter telkens alleen thuis, maar ging op haar beurt ook stappen. Waarbij ze al enkele malen door de politie werd opgepikt wegens overmatig alcoholgebruik. Na een zoveelste conflict tussen moeder en dochter, ging de dochter lopen. Na een politionele interventie, werd Annick voorgeleid voor de jeugdrechter. Deze overwoog een plaatsing in een voorziening want een internaat bood geen oplossing voor de uit de handlopende weekends. De jeugdconsulente stelde voor om een thuisbegeleiding een kans te geven, samen met een eigenkrachtconferentie teneinde ook in de weekends een vangnet in te bouwen door een engagement van het natuurlijk netwerk te vragen. Een jaar later komt dit netwerk nog steeds samen en neemt ook andere moeilijke thema's op in de relatie moeder-dochter. De thuisbegeleiding wordt ondertussen stilaan afgebouwd.

Arnold Schaek, VZW Het Open Poortje,